

LA IGNORÀNCIA

milan kundera

1 1

labutxaca

Milan Kundera

La ignorància

Traducció del francès d'Imma Monsó

TUSQUETS
EDITORES

Barcelona

Títol original: *L'ignorance*

© 2000, Milan Kundera. Tots els drets reservats

La primera edició en català d'aquesta obra
es va publicar a Tusquets l'any 2000
Primera edició en aquest segell: octubre del 2025

© de la traducció: Imma Monsó, 2000

Reservats tots els drets d'aquesta edició per Tusquets Editores, s.a.
Av. Diagonal, 662-664 - 08034 Barcelona
www.tusquetseditores.com

© d'aquesta edició: labutxaca / Tusquets Editores

Il·lustracions i disseny de la coberta: © 2012, 2025, Milan Kundera

DIPÒSIT LEGAL: B. 14.043-2025

ISBN: 979-13-87802-10-3

La lectura obre horitzons, iguala oportunitats i construeix una societat millor. La propietat intel·lectual és clau en la creació de continguts culturals perquè sosté l'ecosistema de qui escriu i de les nostres llibreries. En comprar aquest llibre contribuïu a mantenir aquest ecosistema viu i en creixement. A Tusquets Editors agraïm que ens ajudeu a donar suport així a l'autonomia creativa d'autores i autors perquè puguin continuar desenvolupant la seva funció.

Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra. Podeu contactar amb CEDRO a través del web www.conlicencia.com o per telèfon al 91 702 19 70 / 93 272 04 47.

Queda rigorosament prohibida qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació total o parcial d'aquesta obra sense autorització escrita dels titulars dels drets d'explotació. Queda també rigorosament prohibida qualsevol adaptació cinematogràfica, teatral, televisiva i radiofònica.

—¿Encara ets aquí? —La veu no era malèvola, però tampoc no era amable; Sylvie s'estava irritant.

—¿I on hauria de ser? —va preguntar Irena.

—Al teu país!

—¿Vols dir que aquest no és el meu país?

És clar que no volia fer-la marxar de França, ni tampoc insinuar-li que era una estrangera indesitjable:

—Ja saps a què em refereixo!

—Sí que ho sé, però ¿oblides que aquí hi tinc la feina, el meu pis, les meves filles?

—Escolta'm, conec Gustaf, farà tot el que estigui al seu abast perquè puguis tornar al teu país. I pel que fa a les teves filles, no em vinguis amb romanços! Ja fan la seva vida! Déu meu, Irena, el que passa al teu país és tan fascinant! En una situació com aquesta, sempre es pot trobar una solució.

—Però Sylvie! No es tracta només de les coses pràctiques, la feina, el pis. Visc aquí des de fa vint anys. Hi tinc la meva vida.

—S'hi està fent la revolució, al teu país! —Ho va dir amb un to de veu que no admetia rèplica. I llavors va callar. Amb aquest silenci, volia que Irena

entengués que no s'ha de desertar quan passen coses importants.

—Però si torno al meu país, no ens veurem més —va dir Irena, per violentar una mica la seva amiga.

Aquesta demagògia sentimental no va fer cap efecte. La veu de Sylvie es va tornar més càlida:

—Et vindré a veure, estimada! T'ho prometo, t'ho prometo!

Estaven assegudes l'una al costat de l'altra enfront de dues tasses de cafè, buides des de feia molta estona. Irena va veure llàgrimes d'emoció als ulls de Sylvie, que es va inclinar cap a ella i li va estrènyer la mà:

—Serà un gran retorn. —I un cop més—: El teu gran retorn.

Repetides, les paraules van adquirir tanta força que, dintre seu, Irena les va veure escrites en majúscules: Gran Retorn. Va deixar de rebel·lar-se: es va sentir fascinada per tot d'imatges que de sobte van emergir d'antigues lectures, de pel·lícules, de la seva pròpia memòria i potser de la dels seus avantpassats: el fill perdut que retroba la seva mare ja vella; l'home que torna als braços de l'estimada de qui un destí ferotge el va separar fa molt de temps; la casa pairal que tot-hom porta a dintre; la sendera redescoberta on van quedar gravades les passes perdudes de la infància; Ulisses que torna a veure la seva illa després d'anys de vagareig; el retorn, el retorn, la gran màgia del retorn.

El «retorn», en grec, es diu *nostos*. *Algos* vol dir «patiment». La nostàlgia és, doncs, el patiment causat pel desig insatisfet de tornar. Per a aquesta noció fonamental, la majoria dels europeus poden utilitzar una paraula d'origen grec (*nostàlgia*), a banda d'altres paraules l'etimologia de les quals pertany a la llengua nacional: els espanyols diuen *añoranza*; els portuguesos, *saudade*. En cada llengua, aquestes paraules inclouen un matís semàntic diferent. Sovint, signifiquen tan sols la tristor provocada per la impossibilitat del retorn al país. Enyorança de la terra. Enyorança de casa. Allò que, en anglès, es diu *homesickness*. O en alemany *Heimweh*. En holandès *heimwee*. Però és una reducció espacial d'aquesta gran noció. Una de les llengües europees més antigues, l'islandès, distingeix entre dos termes: *söknudur*: nostàlgia en sentit general; i *heimfra*: enyorança de la terra. Els txecs, a més del mot *nostàlgia* manllevat del grec, tenen per designar aquesta noció el seu propi substantiu: *stesk*, i el seu propi verb; una de les frases d'amor més commovedores que pot dir un txec és *styska se mi po tobe*, «t'enyoro; ja no puc suportar més el dolor de la teva absència». En català, *enyorar* es deriva del verb llatí *ignorare* (ignorar). A la llum d'aquesta etimologia, la nostàlgia se'ns revela com el dolor de la ignorància. Ets lluny i no sé què estàs fent. El meu país és lluny i no sé què hi passa. Algunes llengües tenen

certes dificultats amb l'enyorança: els francesos no poden expressar-la més que amb la paraula d'origen grec (*la nostalgie*) i no tenen cap verb; poden dir: *je m'ennuie de toi* (que és equivalent a «et trobo a faltar»), però aquesta expressió és dèbil, freda, massa lleu per a un sentiment tan greu. Els alemanys rarament utilitzen el mot *nostàlgia* en la seva forma grega i s'estimen més dir *Sehnsucht*: desig d'allò que és absent. Però la *Sehnsucht* pot referir-se a una cosa que ha existit o bé a una cosa que no ha existit (una nova aventura) i per tant no implica necessàriament la idea d'un *nostos*; per incloure en la *Sehnsucht* l'obsessió del retorn, caldria afegir-hi un complement: *Sehnsucht nach der Vergangenheit, nach der verlorenen Kindheit, o nach der ersten Liebe* (desig del passat, de la infància, o del primer amor).

L'Odissea, l'epopeia fundadora de l'enyorança, va néixer a l'inici de l'antiga cultura grega. Cal recalcar-ho: Ulisses, el més gran aventurer de tots els temps, va ser també el nostàlgic més gran. Va anar (sense gaire il·lusió) a la guerra de Troia i s'hi va quedar deu anys. Després, va afanyar-se a tornar a la seva Ítaca natal però les intrigues dels déus van allargar tres anys, en principi, el seu periple, tres anys farcits dels esdeveniments més estrafolaris, i posteriorment set anys més que va passar, com a ostatge i com a amant, a l'illa de la nimfa Calipso que, enamorada, no el deixava marxar.

Al final del cinquè cant de *L'Odissea*, Ulisses li

diu: «Jo no deixo pas de saber que al costat de tu la discreta Penèlope en bellesa i alçària és migrada, als ulls de qui us miri... Ara, així i tot, jo vull i em deixo tots els meus dies per anar-me'n a casa i el dia veure en què torni». I Homer continua: «Tal deia ell; i el sol es va pondre, i venia la fosca; i retirant-se, els dos, al fons de l'espluga balmada, van fruir de l'amor, restant l'un en braços de l'altre».

Res que es pugui comparar a la vida de pobra emigrada que Irena havia portat durant molt de temps. Ulisses va viure al costat de Calipso una veritable *dolce vita*, una vida acomodada, una vida joiosa. Tanmateix, entre la *dolce vita* a l'estranger i el retorn arriscat a casa, va escollir el retorn. En comptes de l'exploració apassionada del que era desconegut (l'aventura), va preferir l'apoteosi d'allò que ja coneixia (el retorn). En comptes de l'infinit (ja que l'aventura no pretén acabar mai), va preferir el final (ja que el retorn és la reconciliació amb la finitud de la vida).

Sense despertar-lo, els mariners de Feàcia van disposar Ulisses embolicat en llençols a la ribera d'Ítaca, al peu d'una olivera, i van marxar. Aquest va ser el final del viatge. Dormia, esgotat. Quan es va despertar, no sabia on era. Llavors Atena va dissipar-li la boira de davant dels ulls i es va sentir embriac; la gran embriaguesa del retorn; l'èxtasi de les coses conegudes; la música que va fer vibrar l'aire entre la terra i el cel: va veure la rada que coneixia d'ençà que era petit, les dues muntanyes que la dominaven, i va acari-

ciar la vella olivera per tal d'assegurar-se que era la mateixa olivera de feia vint anys.

El 1950, quan feia catorze anys que Arnold Schönberg era als Estats Units, un periodista americà li va fer algunes preguntes pèrfidament ingènues: ¿és cert que l'emigració fa perdre força creadora als artistes?, ¿que la seva inspiració s'assecarà tan bon punt les arrels de la terra natal deixen d'alimentar-la?

Imagineu-vos! Cinc anys després de l'Holocaust! I un periodista americà no perdona a Schönberg que afluixi els lligams amb aquell tros de terra on, davant la seva mirada, el més gran dels horrors s'havia posat en marxa! Però no hi ha res a fer. Homer va glorificar l'enyorança amb una corona de llorer i així va estipular una jerarquia moral dels sentiments. Penèlope n'ocupa la part més alta, molt més amunt que Calipso.

Calipso, ah, Calipso! Hi penso sovint. Va estimar Ulisses. Van viure plegats set anys. No sabem quant de temps Ulisses va compartir el llit amb Penèlope, però ben segur que no tant de temps. En canvi, s'exalta el dolor de Penèlope i es menyspreen els plors de Calipso.

Com si fossin cops de destrat, les grans dates marquen el nostre segle amb talls profunds. La primera

guerra de 1914, la segona, després la tercera, la més llarga, anomenada freda, que s'acaba el 1989 amb la desaparició del comunisme. A banda d'aquestes grans dates que afecten tots els europeus, dates d'importància secundària determinen els destins d'algunes nacions en particular: l'any 1936 de la guerra civil a Espanya; l'any 1956 de la invasió russa a Hongria; l'any 1948, quan els iugoslaus es van revoltar contra Stalin, i l'any 1991, quan tots alhora es van començar a matar entre ells. Els escandinaus, els holandesos, els anglesos, gaudeixen del privilegi de no haver conegut cap data important després de 1945, cosa que els ha permès viure un mig segle deliciosament nul.

La història dels txecs, en aquest segle, està dotada d'una notable bellesa matemàtica que li confereix la triple repetició del número vint. El 1918, després d'uns quants segles, els txecs van obtenir el seu Estat independent i el 1938, el van perdre.

El 1948, importada de Moscou, la revolució comunista va inaugurar amb el Terror la segona vintena, que va finalitzar el 1968, quan els russos, furiosos davant la seva emancipació insolent, van envair el país amb mig milió de soldats.

El poder d'ocupació es va instal·lar amb tot el seu pes la tardor de 1969 i en va marxar, sense que ningú s'ho esperés, la tardor de 1989, suaument, delicadament, com ho van fer llavors tots els règims comunistes a Europa: la tercera vintena.

Només al nostre segle ha succeït que les dates his-

tòriques s'hagin apoderat amb tal voracitat de la vida de tothom i de cadascú. Seria impossible entendre l'existència d'Irena a França sense analitzar en primer lloc les dates. Durant els anys cinquanta i seixanta, els emigrants dels països comunistes no eren gaire estimats; per als francesos, el feixisme era l'autèntic mal: Hitler, Mussolini, l'Espanya de Franco, les dictadures d'Amèrica Llatina. Només d'una manera progressiva, cap a les acaballes dels anys seixanta i al llarg dels anys setanta, es van decidir a considerar també el comunisme com un mal, encara que, això sí, un mal menor, un mal de segona categoria. Va ser en aquesta època que Irena i el seu marit van emigrar a França. De seguida van adonar-se que, en comparació amb el mal número u, la seva catàstrofe no era prou sagnant per impressionar les seves noves amistats. A tall d'explicació, van agafar el costum de dir aproximadament això:

«Per horrible que sigui, una dictadura feixista desapareixerà amb el seu dictador, de manera que la gent pot tenir esperances. En canvi, el comunisme, recolzat per la immensa civilització russa, per a països com ara Polònia, Hongria (i, no cal dir-ho, Estònia!), és un túnel sense sortida. Els dictadors són mortals, Rússia és eterna. La desgràcia dels països d'on venim consisteix en una manca absoluta d'esperança».

D'aquesta manera expressaven fidelment el que pensaven i Irena, per il·lustrar les seves paraules, ci-

tava un quartet de Jan Skacel, poeta txec d'aquell temps: parla de la tristor que l'envolta; voldria aixecar la tristor, endur-se-la ben lluny, fer-se'n una casa, voldria tancar-s'hi durant tres-cents anys i al llarg d'aquests tres-cents anys no obrir mai la porta, no obrir la porta a ningú!

¿Tres-cents anys? Skacel va escriure aquests versos cap als anys setanta i va morir l'octubre de 1989, és a dir un mes abans que els tres-cents anys de tristor que havia vist al seu davant no es dissipessin en pocs dies: la gent va omplir els carrers de Praga i els feixos de claus que portaven a les mans alçades ben amunt van repicar l'arribada dels nous temps.

¿S'equivocava Skacel quan va parlar de tres-cents anys? Segur que sí. Totes les previsions són errònies, aquesta és una de les poques certeses que tenim. Però si bé són errònies amb relació al futur, són encertades pel que fa als qui les anuncien, i són la clau per saber com viuen el temps present. Al llarg del que jo anomeno la seva primera vintena (entre 1918 i 1938), els txecs pensaven que la seva república tenia al davant un temps infinit. S'equivocaven, però justament perquè s'equivocaven van viure aquells anys amb una alegria que va fer florir les arts com mai abans no havia passat.

Després de la invasió russa, com que no tenien la més mínima idea del final pròxim del comunisme, de nou es van imaginar que habitaven un temps infinit, i no és pas el patiment de la seva vida real sinó

la vacuïtat de l'avenir allò que els va rebentar les forces, asfixiar el coratge, allò que va fer aquesta tercera vintena tan covarda, tan miserable.

Persuadit d'haver inaugurat, amb la seva estètica de dotze notes, perspectives llunyanes dins la història de la música, Arnold Schönberg declarava el 1921 que, gràcies a ell, el domini (no va dir «glòria», va dir *Vorherrschaft*, «domini») de la música alemanya (ell que era de Viena no va pas dir música «austríaca», va dir «alemanya») quedava assegurat per als propers cent anys (el cito textualment, va parlar de «cent anys»). Quinze anys després d'aquesta profecia, el 1936, va ser proscrit, per la seva condició de jueu, d'Alemanya (la mateixa Alemanya a la qual volia assegurar-li la *Vorherrschaft*) i, amb ell, tota la música fonamentada en l'estètica de dotze notes (condemnada per incompreensible, elitista, cosmopolita i hostil a l'esperit alemany).

El pronòstic de Schönberg, per bé que sigui erroni, continua essent indispensable per a tot aquell que vulgui comprendre la seva obra, que no es creia destructiva, hermètica, cosmopolita, individualista, difícil, abstracta, sinó profundament arrelada al sòl alemany (sí, ell parlava de sòl alemany); Schönberg no pensava pas escriure un fascinant epíleg de la història de la gran música europea (així és com jo tinc tendència a veure la seva obra), sinó el pròleg d'un gloriós avenir que s'estenia fins a l'horitzó.